Hudiksvalls-Tidningen

Tisdagen den 3 maj 1960.

Jon Erik Öst 75 år

Firar desslikes 50 år som riksspelman och förste spelpristagare i Hudiksvall

Måndagen den 2 maj 1960 fyllde en av Hälsinglands och vårt lands både hemma och ute i världen namnkunnigaste och yppersta spelmän 75 år. Det är riksspelman Jon Erik Öst. (Han skriver helst sitt namn utan bindestreck mellan Jon och Erik), född i Bergsjö. Han är just nu särskilt aktuell därför att det i år inte endast är hans 75-årsdag, utan även därför att han under den närmaste tiden kan fira dels 50-årsminnet av att vara den främste förstapristagaren vid den första i Hudiksvall anordnade spelmanstävlingen, dels också därför att han därjämte är vår förste svenska riksspelman, som han blev på Skansen år 1910 under dagarna 6—8 augusti, då den första svanska riksspelmansstämman gick av stapeln.

Han är sålunda ypperst i många avseenden och här kommer några fler: Han var den förste svenske spelman, som började att tala till låtarna och förklara för åhörarna vad de betyder. De flesta som hör en folklåt vet i allmänhet ingenting om den. Vad vet ni t.ex. om Delsbovalsen (som förresten kommer att spelas som allspelningslåt på Sollöden på Skansen den 28 maj)? Den är gjord av Pelle Schenell, den gamle Gnarpsspelmannen, som bl.a. uppges ha varit den som gav Sven Kjellström den första undervisningen i folkmusik, och enligt sakförståndigt folk borde den kallas för Gnarpsvalsen därför att det finns så mycket av Gnarp i den. Av någon anledning kallas den dock allmänt för Delsbovalsen. Vad vet ni om en "skänklåt"? Jon Erik Öst visste att det endast var få i vårt land som kände något om de många folklåtar han spelade och han visste också att endast detta fåtal egentligen begrep vad de hörde — utom förstås de många vackra tonerna med de ofta spelmanspersonliga "krusiduna" (som ju mest skiljer låtarna från konstmusiken, men tyvärr ofta

> Några minnen av Hälsinglands och Sveriges yppersta spelman berättade av ISIDOR EKSTAM.

Initiativtagare till spelmansförbunden.

Han var också den förste svenske spelman, som reste utomlands och spelade de svenska låtarna och spred berömmelse omkring den svenska folkmusiken. Han har turnerat både i Svensk-Amerika, England, Holland, Tyskland, Danmark, Norge och Finland. Särskilt har han av de utländska orterna ömmat för Åland, vars spelmän han vid många besök på ön samlat omkring sig och Ester och fiolerna, och han tog också för några år sedan initiativet till bildandet av Alands spelmansförbund (som väntas sända representanter till jubiléumsstämmorna både på Skansen och i Hudiksvall). När Jon Erik fyllde 770 år utsågs han till Alands spelmansförbunds förste hedersledamot — en heder som han sätter speciellt värde på.

I samband med Åland hade vi alltså åter ett någonting som han varit "först" i. Men det finns mycket mer. Han var den som tog initiativet till bildandet av spelmansförbunden — som omfattar i allmänhet varsitt landskap och som för några år sedan sammanslöt sig till Sveriges spelmäns riksförbund, som inom parentes står som värd för jubiléumsstämman på Skansen och som betytt så mycket för spelmansmusikens frammarsch under de senare åren. Han var med och tillade Södermanlands spelmansförbund liksom flera andra, och naturligtvis hade han sin hand med när Hälsinglands spelmansförbund bildades. Det är detta förbund som är värd vid jubiléumsstämman i Hudiksvall under pingsten.

Han var, så vitt jag vet, även den förste spelman som spelat i [illegible] musiks redan döda stormän, Anders Zorn, Sven Kjellström, Nathan Söderblom, Nils Andersson, Hjort-Anders och Thore Härdelin, har Jon Erik Öst både genom sitt spel, sina muntliga förklaringar till låtarna samt sina kraftiga initiativ till spelmansförbundens bildande, samt Olof Andersson genom sitt överdådiga uppteckningande av mer än 7.000 svenska låtar, betytt mer än de flesta för folkmusiken och för oss alla folkmusikens vänner.

Olof Andersson har visserligen fått både Vasaorden och Illis quorum, men — är detta verkligen tillräckliga belöningar för den stormansgärning av det betydelsefullaste slag som Olof Andersson utfört på sitt område? Vi ha så många sätt att utmärka våra stora män för deras betydelsefulla gärningar att det svenska samhället verkar futtigt när man inte kan tala om större vedermälen i samband med Olof Andersson än Vasaorden och Illis.

Och vad har de svenska samhällsinstitutionerna gjort för att hylla Jon Erik Öst?

När man tänker på saken blir man verkligen omedelbart på det klara med att det svenska samhället inte alls lider av någon överdriven tacksamhet till sina stora män. Jon Erik Öst har ännu inte fått något som helst nådigt vedermäle för den betydelsefulla gärning han gjort i det svenska kulturlivet. Varför? Tja, säg det den som kan.

Men nu har jag tänkt att det ska bli en annan ordning i det avseendet. Denna artikel ska sändas till dels universitetet i Lund med begäran att Olof Andersson ska bli utnämnd till hedersdoktor. (Kom ihåg, kära vänner att Jon Erik Öst tog sitt bejublade första pris vid Hälsingestämman i Hudiksvall, anordnad genom Nathan Söderblom av Gästrike-Hälsinge nation, som därför har förpliktelser, som det är på tiden att inlösa.)

Vidare skall denna artikel

Riksspelmansparet
(Fotot taget år 19

Delsbostämman, i synnerhet
vi ju bodde i närheten. Lika
turligt var det för mig att
i allt som hörde till Hälsi
stämman och spelmanstävlin
år 1910 — hur många fioler
jag inte då och även senare
leksfullt burit åt avgudade
män.

Vet ni av att det till
manstävlingarna i Hudiksvall
mälde sig och deltog inte mi
än över 80 manliga spelmän
fyra kvinnliga? Tre av de
nämnda "burade" fram vall
och bland dem var den
glömliga Brita Häll, som bl
låtar på näverhorn — hon
efter Delsbo-stintan den a
kvinna som kunde berätta
singelhistorier i samband
"burande". Bl.a. sa hon att "
stintorna" nog hålste mer i
näverhurar för korna därför
då skulle korna mjölka bä

pen.

Han är alltmäs uppenat i många avseenden och här kommer några fler: Han var den förste svenske spelman, som började att tala till lärarna och förklara för åhörarna vad de betyder. De flesta som hör en folklåt vet i allmänhet ingenting om den. Vad vet ni t.ex. om Delsbovalsen (som förresten kommer att spelas som allspelningslåt på Sulliden på Skansen den 28 maj)? Den är gjord av Pelle Schenell, den gamle Gnarpspelmannen, som bl.a. uppges ha varit den som gav Sven Kjellström den första undervisningen i folkmusik, och enligt sakförståndigt folk borde den kallas för Gnarpsvalsen därför att det finns så mycket av Gnarp i den. Av någon anledning kallas den dock allmänt för Delsbovalsen. Vad vet ni om en "skänklåt"? Jon Erik Öst visste att det endast var få i vårt land som kände något om de många folklåtar han spelade och han visste också att endast detta fåtal egentligen begrep vad de hörde — utom förstås de många vackra tonerna med de otaliga spelmanspersonliga "krokarna" (som ju mest skiljer låtarna från konstmusiken, men tyvärr aldrig kan komma fram i noterna när en låt uppteckna — många, många beklagar med mig den saken), samt kanske melodierna — Näckens och bäckens brus och tallarnas sus — kanske... Och han visste också att först sedan en åhörare fått klart för sig vad en låt innehåller, vad den vill beskriva eller besjunga, först då kan också förståelsen komma.

Och så började Jon Erik överallt där han uppträdde — och det har med årens lopp blivit otaliga platser — att tala om den låt han skulle spela. På så sätt har svenska och andra folk blivit litet mer upplysta om den svenska folkmusiken. På så sätt har t.ex. det blivit klart för de flesta att en "skänk"-låt inte spelades förr när brännvinet skänktes i kåsorna (eller till och med i skoporna, vilket skedde under många bröllop i Hälsingland förr) vilket alltså de flesta trodde, utan den spelades av spelmännen under den tid då besökande vid ett kalas av något slag till värdfolket överlämnade sina medförda gåvor (vilka på gammalt språk kallades med det vackra ordet "skänker").

och han var också för några år sedan initiativet till bildandet av Ålands spelmansförbund (som väntas sända representanter till jubileumsstämmorna både på Skansen och i Hudiksvall). När Jon Erik fyllde 77:e år utsågs han till Ålands spelmansförbunds förste hedersledamot — en heder som han sätter speciellt värde på.

I samband med Åland hade vi alltså äter ett någonting som han varit "först" i. Men det finns mycket mer. Han var den som tog initiativet till bildandet av spelmansförbunden — som omfattar i allmänhet varsitt landskap och som för några år sedan sammanslöt sig till Sveriges spelmäns riksförbund, som inom parentes står som värd för jubileumsstämman på Skansen och som betytt så mycket för spelmansmusikens frammarsch under de senare åren. Han var med och bildade Södermanlands spelmansförbund liksom flera andra, och naturligtvis hade han sin hand med när Hälsinglands spelmansförbund bildades. Det är detta förbund som är värd vid jubileumsstämman i Hudiksvall under pingsten.

Han var, så vitt jag vet, även den förste spelman som spelat i svensk radio och likaledes den första som fått någon av sina egna låtar spelade inte bara i svensk radio, utan även utomlands. Han är också den förste, som komponerat en låt som hela Sverige känner till, nämligen Fiolen min, som är den mest spelade av alla svenska låtar. Men ganska nära efter den kommer Hjort-Anders Gärdeby gånglåt (ofta oriktigt kallad Gärdebylåten), som Jon Erik själv gärna har spelat.

Varför inte hedersdoktor?

Jon Erik Öst har alltså varit först i mycket inom spelmansmusiken och tillsammans med en sedan den 23 augusti förra året likaledes 75-årig spelman, amanuensen vid Musikhistoriska Muséet i Stockholm, skåningen Olof Andersson, har han betytt så mycket för den svenska folkmusiken att om inte Olof Andersson och Jon Erik Öst arbetat sida vid sida, men med olika företeelser inom den svenska folkmusiken, skulle vi säkert nu ha varit ett mycket fattigt folk i spelmansmusikaliskt avseende. Tätt i fotspåren på vår folkfulla gärningar att det svenska samhället verkar futtigt när man inte kan tala om större vedermälen i samband med Olof Anderasson än Vasaorden och Illis.

Och vad har de svenska samhällsinstitutionerna gjort för att hylla Jon Erik Öst?

När man tänker på saken blir man verkligen omedelbart på det klara med att det svenska samhället inte alls lider av någon överdriven tacksamhet till sina stora män. Jon Erik Öst har ännu inte fått något som helst nådigt vedermäle för den betydelsefulla gärning han gjort i det svenska kulturlivet. Varför? Tja, säg det den som kan.

Men nu har jag tänkt att det ska bli en annan ordning i det avseendet. Denna artikel ska sändas till dels universitetet i Lund med begäran att Olof Andersson ska bli utnämnd till hedersdoktor. (Kom ihåg, kära vänner att Jon Erik Öst tog sitt bejublade första pris vid Hälsingestämman i Hudiksvall, anordnad genom Nathan Söderblom av Gästrike-Hälsinge nation, som därför har förpliktelser, som det är på tiden att inlösa.)

Vidare skall denna artikel gå till regeringen med begäran om en proposition till riksdagen om statspension till de båda stormännen, slutligen även till hans majestät direkt (han har många intressen för folkmusiken), med begäran om de högsta vedermälen i ordensväg, som kan ges ett par kulturkämpar.

Femtio år — vad tiden går.

Jag var naturligtvis med vid spelmansstämman år 1910 i Hudiksvall och lyssnade som så många andra till Jon Eriks och de övrigas spel. Jag var visserligen då bara en pojke på 14 år, men jag hade varit med redan år 1908 vid den första hälsingestämman med spelmanstävlingar som hölls i Delsbo, där min familj då några somrar bodde på sommarnöje — förresten i samma gård i Glombo, som nu ägs av min broder Fabian Setterlind. Både Nathan Söderblom, amiral Lindman, vilka båda jag hade äran att säga farbror åt, Delsbostintan och flera andra umgicks i familjen och det var därför naturligt att jag tillsammans med mina föräldrar skulle besöka

Riksspelmansparet Ester o
(Fotot taget år 1962 av O.

Delsbostämman, i synnerhet som vi ju bodde i närheten. Lika naturligt var det för mig att delta i allt som hörde till Hälsingestämman och spelmanstävlingen år 1910 — hur många fioler har jag inte då och även senare kärleksfullt burit åt avgudade spelmän.

Vet ni av att det till spelmanstävlingarna i Hudiksvall anmälde sig och deltog inte mindre än över 80 manliga spelmän och fyra kvinnliga? Tre av de sistnämnda "lurade" fram vallåtar och bland dem var den oförglömliga Brita Häll, som blåste låtar på näverborn — hon var efter Delsbo-stintan den andra kvinna som kunde berätta hälsingehistorier i samband med "tutandet". Bl.a. sa hon att "vallstintorna" nog blåste mer i sina näverlurar för korna därför att då skulle korna mjölka bättre och kalvarna dansa och växa fortare. Brita Häll och Stina Svedin fick första pris för sin lurblåsning.

En sensation väckte också en kvinnlig fiolist — den första kvinnliga som deltagit i en tävling. Det var den 16-åriga Brita Olsson från Hå i Hälsingland. Hon fick ett extra pris på — 25 kr! Vilka priser, eller hur?

Var har du fiolen, Jon Erik?

Vet ni vilket pris Jon Erik fick för sin insats som då var så betydelsefull? Jo, en fiol — visserligen värderad till 200 kr — vilket ju var mycket pengar då — men för oss framstående såsom en försvinnande liten summa i betraktande av den utomordentliga kulturgärning, som då inleddes. Men närmaste pris var bara 40 kr kontant, och denna summa fick var och en av spelmännen Carl Sved, Delsbo, J. E. Hall, Hassela, Per Jonsson, Los och E. Eriksson, Arbrå.

Egentligen kallades Jon Eriks pris för "hederspris" i den meningen att han stod före alla de andra. 40 kr-priset kallades för första pris, som alltså de ovanstående samtliga fick. Andra pris var 25 kr och det fick var och en av Hans Hansson, Bollnäs, Hans Nilsson, Alfta, J. Nordell, Enånger, Karl Skog, Hybo och Anders Vallin, Bollnäs. Tredje pris var 15 kr, vilket följande fick: J. Lindblom, Forsa, Fr. Ljung, Långbacka, L. E. Forslund, Bergsjö, Lars Hedblom, Bergsjö, Per Olofsson, Hälsingtu

Riksspelmansparet Ester och Jon Erik Öst.
(Fotot taget år 1952 av O. Berglund i Arbrå).

Delsbostämman, i synnerhet som vi ju bodde i närheten. Lika naturligt var det för mig att delta i allt som hörde till Hälsingestämman och spelmanstävlingen år 1910 — hur många fioler har jag inte då och även senare kärleksfullt burit åt avgudade spelmän.

Vet ni av att det till spelmanstävlingarna i Hudiksvall anmälde sig och deltog inte mindre än över 80 manliga spelmän och fyra kvinnliga? Tre av de sistnämnda "burade" fram vallåtar och bland dem var den oförglömliga Brita Häll, som blåste låtar på näverhorn — hon var efter Delsbo-stintan den andra kvinna som kunde berätta hälsingehistorier i samband med "tutaåbet". Bl.a. sa hon att "vallstintorna" nog blåste mer i sina näverhurar för korna därför att då skulle korna mjölka bättre och kalvarna dansa och vara

Snygg, Karsjö, Ol. Olsson, Färila, Per Ersson, Forssa, A. G. Forsell, Rogsta, L. A. Lodén, Delsbo och J. Jundberg, Hudiksvall. Och slutligen femte pris: 5 kronor, (kan man tänka sig: fem kronor!) fick var och en av följande: L. Linde, Bollnäs, And. Asberg, Bjuråker, O. Olsson, Hög, Hans Ström, Bergsjö, Mårten Hedin, Enånger och Ol. Larsson, Bollnäs.

Ja, det var priser det! Men nog var Jon Erik stolt för fiolen.

Det var första gången jag träffade Jon Erik Öst och fast han var elva år äldre än jag blev vi då så goda vänner att det räcker än i dag. En av sina låtar har han också tillägnat mig — det är en av de fem Ranungspolskorna, den tredje som heter Ranungens vågor. Jag tycker förstås bäst om den, själv tycker han bäst om den femte. (Om man

klara med att det svenska samhället inte alls lider av någon överdriven tacksamhet till sina stora män. Jon Erik Öst har ännu inte fått något som helst nådigt vedermäle för den betydelsefulla gärning han gjort i det svenska kulturlivet. Varför? Tja, säg det den som kan.

Men nu har jag tänkt att det ska bli en annan ordning i det avseendet. Denna artikel ska sändas till dels universitetet i Lund med begäran att Olof Andersson ska bli utnämnd till hedersdoktor. (Kom ihåg, kära vänner att Jon Erik Öst tog sitt bejublade första pris vid Hälsingestämman i Hudiksvall, anordnad genom Nathan Söderblom av Gästrike-Hälsinge nation, som därför har förpliktelser, som det är på tiden att inlösa.)

Vidare skall denna artikel gå till regeringen med begäran om en proposition till riksdagen om statspension till de båda stormännen, slutligen även till hans majestät direkt (han har många intressen för folkmusiken), med begäran om de högsta vedermälen i ordensväg, som kan ges ett par kulturkämpar.

Femtio år — vad tiden går.

Jag var naturligtvis med vid spelmansstämman år 1910 i Hudiksvall och lyssnade som så många andra till Jon Eriks och de övrigas spel. Jag var visserligen då bara en pojke på 14 år, men jag hade varit med redan år 1908 vid den första hälsingestämman med spelmanstävlingar som hölls i Delsbo, där min familj då några somrar bodde på sommarnöje — förresten i samma gård i Glombo, som nu ägs av min broder Fabian Setterlind. Både Nathan Söderblom, amiral Lindman, vilka båda jag hade äran att säga farbror åt, Delsbostintan och flera andra umgicks i familjen och det var därför naturligt att jag tillsammans med mina föräldrar skulle besöka Delsbostämman, i synnerhet som vi ju bodde i närheten. Lika naturligt var det för mig att delta i allt som hörde till Hälsingestämman och spelmanstävlingen år 1910 — hur många fioler har jag inte då och även senare kärleksfullt burit åt avgudade spelmän.

Vet ni av att det till spelmanstävlingarna i Hudiksvall anmälde sig och deltog inte mindre än över 80 manliga spelmän och fyra kvinnliga? Tre av de sistnämnda "lurade" fram vallåtar och bland dem var den oförglömliga Brita Häll, som blåste låtar på näverhorn — hon var efter Delsbo-stintan den andra kvinna som kunde berätta hälsingehistorier i samband med "lutandet". Bl.a. sa hon att "vallstintorna" nog blåste mer i sina näverlurar för korna därför att då skulle korna mjölka bättre och kalvarna dansa och växa fortare. Brita Häll och Stina Svedin fick första pris för sin lurblåsning.

En sensation väckte också en kvinnlig fiolist — den första kvinnliga som deltagit i en tävling. Det var den 16-åriga Brita Olsson från Hå i Hälsingland. Hon fick ett extra pris på — 25 kr! Vilka priser, eller hur?

Var har du fiolen, Jon Erik?

Vet ni vilket pris Jon Erik fick för sin insats som då var så betydelsefull? Jo, en fiol — visserligen värderad till 200 kr — vilket ju var mycket pengar då — men för oss framstående såsom en försvinnande liten summa i betraktande av den utomordentliga kulturgärning, som då inleddes. Men närmaste pris var bara 40 kr kontant, och denna summa fick var och en av spelmännen Carl Sved, Delsbo, J. E. Hall, Hassela, Per Jonsson, Los och E. Eriksson, Arbrå.

Egentligen kallades Jon Eriks pris för "hederspris" i den meningen att han stod före alla de andra. 40 kr-priset kallades för första pris, som alltså de ovanstående samtliga fick. Andra pris var 25 kr och det fick var och en av Hans Hansson, Bollnäs, Hans Nilsson, Alfta, J. Nordell, Enånger, Karl Skog, Hybo och Anders Vallin, Bollnäs. Tredje pris var 15 kr, vilket följande fick: J. Lindblom, Forsa, Fr. Ljung, Långbacka, L. E. Forslund, Bergsjö, Lars Hedblom, Bergsjö, Per Olofsson, Hälsingtuna, Erik Olsson, Ovanåker och Lars Persson, Bollnäs.

Fjärde pris var 10 kr, som följande fick: J. Järnkrok, Bjurråker, C. von Walter, Norrbo, Per Snygg, Karsjö, Ol. Olsson, Färila, Per Ersson, Forssa, A. G. Forsell, Rogsta, L. A. Lodén, Delsbo och J. Jundberg, Hudiksvall. Och slutligen femte pris: 5 kronor, (kan man tänka sig: fem kronor!) fick var och en av följande: L. Linde, Bollnäs, And. Asberg, Bjurråker, O. Olsson, Hög, Hans Ström, Bergsjö, Mårten Hedin, Enånger och Ol. Larsson, Bollnäs.

Ja, det var priser det! Men nog var Jon Erik stolt för fiolen.

Det var första gången jag träffade Jon Erik Öst och fast han var elva år äldre än jag blev vi då så goda vänner att det räcker än i dag. En av sina låtar har han också tillägnat mig — det är en av de fem Ranungspolskorna, den tredje som heter Ranungens vågor. Jag tycker förstås bäst om den, själv tycker han bäst om den femte. (Om man inte hade hört den tredje, brukar jag säga, så skulle man hålla med honom om den femte.)

Men jag undrar var Jon Erik nu har prisfiolen — eller rättare var den finns. Jon Erik har spelat på många fioler och många fioler har han skänkt bort — han är en av de mest godhjärtade människor när det gäller musik, och naturligtvis även annars. Men prisfiolen — vart tog den vägen? Jag tror att den förolyckades på något sätt under hans spelturné i USA, men den kanske senare har kommit tillrätta?

Nåja, efter första dagens spelmansstämma i Hudik följde Jon Erik mig hem till oss — vi bodde då på väster, i ett stort hus i närheten av Fredens kulle — och i sällskap hade vi Jon Eriks båda barn Eric, född 1906 (numera även en av våra bästa spelmän) samt dottern Anna, (också känd spelman), som då var ett litet knyte på tre—fyra år. Jon Erik är visserligen född i Bergsjö, men bodde och arbetade 1910 i Edsbyn. Eric var då en lockig ung man som nyss fått sin första fiol. Jag vet inte om han har fiolen kvar — lockarna är i varje fall borta, ty där de för 50 år sedan krullade sig så vackert, lyser bara en vårvardad flint.

Sexton år senare, alltså år 1926, var jag hemma och hälsade på i Hudik under jultiden. Då spelade Eric (som stavar sitt namn med c i motsats till fadern, som stavar med k), i ett spelmanskapell som kallade sig Spelmanspojkarna. Och då blev det ett väldigt spelande hemma hos oss ett par nätter.

Bland dem som 1910 följde oss hem var också den oförglöm-